

Krasse dames – Levensverhalen van sterke vrouwen

Eerste druk, augustus 2012

© 2012 Addy Manneke

Coverbeeld: Grote staande vrouw met voet vooruit, bronzen beeld van Charlotte Dorothée van Pallandt (Arnhem 1898-1997 Noordwijk).

Herkomst: Particuliere collectie, voorheen collectie Simonis & Buunk, Ede

ISBN: 978-90-484-2565-5

NUR: 401

Uitgever: Free Musketeers, Zoetermeer

www.freemusketeers.nl

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de directe of indirecte gevolgen hiervan.

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, offset, fotokopie of microfilm of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm of (en dit geldt zonodig in aanvulling op het auteursrecht) het reproduceren (I) ten behoeve van een onderneming, organisatie of instelling of (II) voor eigen oefening, studie of gebruik welk(e) niet strikt privé van aard is.

ADDY MANNEKE
KRASSE DAMES
LEVENSVERRHALEN VAN
STERKE VROUWEN

*Met dank voor haar voorbeeld draag ik dit boek op aan
mijn oudste zus Mies*

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Hanske Büchli – 1927, Winkel	13
Mien van Rhijn – 1917, Hattem	24
Nora van Egmond – 1922, Haarlem	33
Maria Martin – 1915, Frankfurt	43
Dik en Miek Koning – 1930, Zeist	60
Janny Koops – 1937, Utrecht	68
Joke Riksen Van Hemel – 1924, Bergen op Zoom	81
Mevrouw C.G. Von Meijenfeldt-Dijksterhuis 1919, Groningen	96
Suze de Vos – 1920, Brielle	107
Mevrouw T. Turksma-van Dijk – 1917, Oenkerk	118
Elizabeth Schmitz – 1938, Rotterdam	125
Babeth VanLoo – 1948, Heerlen	139
Postscriptum	154
Dankwoord	173

Inleiding

In Italië werden wij bij aankomst op ons vakantieadres aangesproken door een oudere dame die ons vroeg of wij hier kwamen voor Italiaanse les. Dat was niet ons plan, we kwamen voor een weekje rust, maar in de loop van die week raakten we vaak met elkaar in gesprek. Hanske Büchli was in haar eentje met het vliegtuig naar Italië gekomen, bleek 84 jaar te zijn, en wist boeiend over haar leven te vertellen. Ik had ook heel andere oudere vrouwen meegemaakt. Die gingen zonder man niet meer in hun eentje op pad, waren bang dat hun op reis iets zou overkomen en hadden al helemaal geen belangstelling om zich een andere taal eigen te maken. Mij intrigeerde de vraag: hoe komt het dat de ene oudere vrouw nog van alles aandurft en aankan en de andere in een hoekje kruipt? Komt het door een betere gezondheid? Zijn die actieve vrouwen sterker? Zijn ze hun hele leven sterk geweest? En wat is dat dan, sterk?

Daarop blijkt niet zo makkelijk een antwoord te geven. Een goede gezondheid stelt een oudere vrouw in staat om erop uit te trekken. Maar ik heb ook een vriendin die al jaren aan Parkinson lijdt, inmiddels niet meer op vakantie kan en ook niet meer naar musea en concerten, maar ik vind haar, ondanks haar fysieke verval, een sterke vrouw door de manier waarop ze met haar ziekte omgaat en volop belangstelling houdt voor de buitenwereld. Zo inspireerde ook mijn oudste zus me tot het schrijven van dit boek. In de tijd dat ik in Italië de 84-jarige vrouw ontmoette, kreeg mijn zus te horen dat ze aan kanker leed. Hoop op volledige genezing was er niet. Zij vertoonde tijdens haar ziekte een grote geestkracht, klaagde niet en bleef vol belangstelling voor het wel en wee van anderen. Aan haar heb dit boek opgedragen.

Sterk zijn toont zich in veerkracht. Maar hoe komt iemand aan veerkracht? Ik keek om me heen en vroeg het aan anderen: kennen jullie sterke vrouwen? Vrouwen met veerkracht? Elke keer kwam er dan een gesprek op gang: wat is sterk? Daarbij bleek ook dat wat de één een sterke vrouw vindt, de ander dat niet zo zag. Onze eigen persoonlijkheid speelt blijkbaar een rol in wie wij sterk vinden. Vinden we iemand sterk die eigenschappen heeft die we zelf niet hebben?

Een paar omschrijvingen kwamen wel steeds naar voren: actief en niet gelaten accepteren wat je overkomt, initiatief nemen, ergens voor staan, jezelf niet beklagen of zielig doen. Iemands kracht kun je ook zien aan wat hij of zij doet met wat haar overkomt, zoals Oprah Winfrey het zei: ‘Wonden kunnen veranderen in wijsheid’. Levenskunst kortom. Of is dat te positief gedacht? We moeten niet romantisch gaan doen over leed, lot en oud worden.

Toch hoop ik dat dit boek laat zien dat het niet alleen maar kommer en kwel hoeft te zijn.

Dit boek is geen verslag van een wetenschappelijk onderzoek naar wat wel en niet sterk is. Ik ga er vanuit dat iedereen een kracht in zich heeft, zij het dat die soms verborgen is. Die kracht wilde ik opsporen in de interviews. Juist oudere vrouwen vind ik op dit punt boeiend. Ze staan minder in de belangstelling dan jongere. Ze hadden – gezien de tijd waarin ze opgroeiden – minder kansen dan mannen toen en jonge mensen nu. Misschien zijn de oudere vrouwen juist daardoor sterk geworden, want van tegenslagen en weerstand kun je zelfverzekerder en vindingrijker worden en je nog sterker bewust van wat je wilt.

Naar ouderen toe zie je vaak een mengeling van vertedering en neerbuigendheid. Bij een baby zeggen mensen: ‘Kijk eens, dat kan hij al’ en bij oude mensen: ‘Kijk eens, dat kan hij nog’. Daar moest ik wel voor oppassen in de interviews.

Bij iemand die op latere leeftijd blijk geeft van levenskunst, zullen de sporen daarvan terug te vinden zijn in zijn leven. Bovendien is het niet zo dat iemands persoonlijkheid ingrijpend verandert bij het ou-

der worden, behalve in het geval van sommige ziekteprocessen. Vaak komt bij het ouder worden juist het oorspronkelijke karakter zelfs meer naar boven, alsof wat is bijgeleerd een vernislaagje was.¹

Elk interview begon ik met de vraag: vindt u zichzelf sterk? Het mooie was dat daarna vrijwel iedere vrouw antwoordde met het vertellen van haar levensverhaal. De vraag werkte blijkbaar op dezelfde manier als in de zo vaak geciteerde zin: op de vraag naar de zin van het leven, antwoordt iedereen met zijn levensloop.² Door de antwoorden op die vraag werden de interviews levensverhalen.

Het belang van levensverhalen wordt steeds meer onderkend. Om te beginnen voor de persoon zelf. Dat geldt zeker voor ouderen, want het levensverhaal vertellen is een vorm van balans opmaken, waardoor de kans op acceptatie groter wordt. De psycho-analyticus Erik Erikson noemt dit ego-integriteit. Hij ziet dat balans opmaken zelfs als een levensopdracht voor elk mens in een latere fase van zijn leven. Daarbij valt te denken aan belangrijke gebeurtenissen in de familiekring en in andere relaties, op het gebied van werk en beroep, aan geluk- en, verlieservaringen, successen, mislukkingen en tegenslagen. Mislukt dat proces van balans opmaken en aanvaarding, dan kan dat tot wanhoop leiden, tot grote schuldgevoelens, of het gevoel oproepen niet echt geleefd te hebben, of slachtoffer te zijn van de omstandigheden.

Levensverhalen zijn ook van belang voor anderen die ze horen of lezen, omdat ze herkenning kunnen geven en de mogelijkheid om mee te voelen met pijn, blijdschap, verdriet en hoop. Levensverhalen fascineren. Ze maken de geschiedenis levend. Ze geven een tijdsbeeld.

De crisis van de jaren dertig komt naar voren in het verhaal van Mien van Rhijn, als ze vertelt hoe moeilijk het was om als onderwijzeres aan het werk te komen en hoe weinig ze verdiende.

¹ Zie ook *The Ageless Self*, Sharon R. Kaufman, The University of Wisconsin Press, Londen, 1986.

² György Konrád, *Tuinfeest*, Van Gennep, Amsterdam, 1989, blz. 7.

Ik zag de grote invloed van de jeugdbeweging en van vrouwenorganisaties. Uiteraard speelt in de meeste verhalen de Tweede Wereldoorlog een grote rol, maar dat gebeurt wel heel indringend bij mevrouw Von Meyenfeldt.

De belangrijke plaats die kerk en geloof innamen komt eveneens vaak terug in de interviews. Ik was niet op zoek naar ‘gelovige’ vrouwen, maar in deze leeftijdscategorie is dat eerder regel dan uitzondering. Bij Babeth VanLoo wordt duidelijk hoe andere religieuze tradities een rol gingen spelen, zoals boeddhisme en de plaats van meditatie daarin.

We spraken over het belang van de rol van de vrouw in het gezin. Hoe vanzelfsprekend het was dat vrouwen zich volledig aan man en kinderen wijdden, soms grote gezinnen kregen en als de kinderen groter werden vrijwilligerswerk gingen doen. Janny Koops vertelt hoe ze haar werk en haar functies in het verenigingsleven moest opgeven toen ze trouwde.³

Ook naar voren komt de achtergestelde positie van vrouwen wat betreft studie- en beroepsmogelijkheden. Mien van Rhijn die liever naar het gymnasium was gegaan dan naar de mulo. In het gezin van Joke Rixsen van Hemel was voor de jongens een studieverzekering afgesloten, maar voor de meisjes niet. De vader van Elizabeth Schmitz regelde voor haar een kantoorbaan, terwijl ze liever had willen studeren. Nora van Egmond mocht geen predikant worden in een kerkelijke gemeente en eerst ook niet preken in de instelling waar ze een baan had in de geestelijke verzorging.

Daarna kwam de tijd van de vrouwenemancipatie, ook in de kerk, waarover Janny Koops vertelt. De tijd van het actievoeren, bijvoorbeeld tegen de apartheid, komt aan de orde in het verhaal van de tweeling Dik en Miek Koning. Ook in het verhaal van Babeth VanLoo komt de geest van de bewogen jaren zeventig uitgebreid naar voren.

³ Tot een wetswijziging in 1956 waren gehuwde vrouwen niet handelingsbekwaam. Dat betekende dat zij niet zelfstandig een overeenkomst konden afsluiten. Dat kon alleen met medewerking van hun man/echtgenoot. Vrouwelijke ambtenaren werden ontslagen als ze trouwden en ook andere vrouwen met een baan werden geacht hun ontslag te nemen.

Er kon en mocht van alles, het was een tijd van protest tegen gezagsdragers en van vernieuwingen in de kunst.

Zelf maakte ik eind jaren zestig wat van die protesten mee als cursusleidster op het vormingscentrum 'Kerk en Wereld'. Ik herinner me een weekend voor studenten, waar de alom gerespecteerde filosoof Cornelis Verhoeven tijdens zijn inleiding werd onderbroken door ge-toeter uit een stofzuigerslang van studentenleider Ton Regtien.

De verhalen van deze vrouwen kunnen bijdragen aan historisch besef. Historisch besef is het vermogen om rekenschap te geven van de historische achtergrond van ons eigen leven, denken en handelen. Het laat zien waar we vandaan komen, wat ons met elkaar verbindt en hoe gebeurtenissen van vroeger doorwerken in het heden.

De verhalen van de geïnterviewde vrouwen zijn behalve verhalen over het verleden ook verhalen over moedigheid in het heden. Ik zie ze ook als een steuntje in de rug van niet meer piepjonge vrouwen die ervoor beducht zijn dat ze door hun leeftijd en eventueel toekomstig lichamelijk ongemak minder actief en betrokken worden.

In het boek staan twaalf interviews, met dertien vrouwen. Eén interview is met een tweeling. Bij mijn keuze voor de te interviewen vrouwen was behalve leeftijd variatie in burgerlijke staat en opleiding en beroep van belang. De geïnterviewde vrouwen staan met hun eigen naam in het boek. Ik wilde geen interviews met anonieme vrouwen, omdat het dan misschien verzonnen verhalen zouden kunnen lijken. Met de meeste vrouwen voerde ik meer dan één gesprek, sommige vrouwen sprak ik wel vier keer. Ze reageerden allemaal enthousiast op mijn vraag om een interview. Sommige vrouwen sprak ik met 'je' aan, omdat ik hen kende of omdat ze dat zelf voorstelden, andere met 'u'. Dat verschil heb ik in de tekst laten staan.

Na de interviews volgt een *Postscriptum*. Daarin bespreek ik de verschillende aspecten van sterk zijn, die ik bij de geïnterviewde vrouwen tegenkwam. Het blijkt een veelzijdig gegeven. Achtereenvolgens

komen aan de orde: positief denken, dankbaarheid, doorzettingsvermogen, discipline, idealen hebben, zelfrelativering, nieuwsgierigheid, weerbaarheid, geloven en veerkracht uiteindelijk.

Ik vond het inspirerend om de verhalen van deze vrouwen te mogen horen en opschrijven.